

BONES PRÀCTIQUES D'INNOVACIÓ DOCENT

ÀMBIT.- PRÀCTIQUES EXTERNES

REFLEXIÓ SOBRE LES PRÀCTIQUES EXTERNES

- **ELS VALORS I LES ACTITUDS DELS ESTUDIANTS D'INFERMERIA. EL DOSSIER D'APRENTATGE DURANT LES ESTADES FORMATIVES CLÍNiques. ESTUDI DE CAS. UNIVERSITAT D'ANDORRA I UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI. (PÀGINA 2)**

- **LA REFLEXIÓ CONJUNTA EN LES PRÀCTIQUES COM A MECANISME DE VINCULACIÓ ENTRE UNIVERSITAT I ESCOLA. UNIVERSITAT DE BARCELONA. (PÀGINA 10)**

ELS VALORS I LES ACTITUDS DELS ESTUDIANTS D'INFERMERIA. EL DOSSIER D'APRENENTATGE DURANT LES ESTADES FORMATIVES CLÍNiques.

ESTUDI DE CAS

1. Universitat / Facultat

Universitat d'Andorra. Centre de Ciències de la Salut i de l'Educació

Universitat Rovira i Virgili. Departament de Pedagogia i Departament d'Infermeria

2. Equip de treball / Contacte

Aquesta investigació és fruit de la col·laboració entre els membres que conformen l'equip de treball i les corresponents universitats.

Hi ha una estreta col·laboració entre totes dues universitats en diversos àmbits: (1) àmbit educatiu, en les àrees d'infermeria i d'educació, amb l'elaboració de diversos treballs interuniversitaris, i (2) àmbit de recerca, amb la participació mútua en nombroses accions, formacions i en el programa de doctorat, així com en la direcció de tesis doctorals. En aquest àmbit de recerca, i en concret en la direcció de la tesi doctoral, és sorgeix aquesta investigació.

Contacte:

- Sara Esqué. Universitat d'Andorra. Escola d'Infermeria. sesque@uda.ad
- Mercè Gisbert. Universitat Rovira i Virgili. Departament de Pedagogia merce.gisbert@urv.cat
- Mar Lleixà. Institut Català de la Salut Terres de l'Ebre. Universitat Rovira i Virgili. Departament d'Infermeria mar.lleixa@urv.cat
- Virgínia Larraz. Universitat d'Andorra. Ciències de l'Educació vlarraz@uda.ad

3. Resum

Aquesta comunicació presenta els resultats d'una investigació en el context de la Universitat d'Andorra, en els estudis del bàtxelor en infermeria, i es concreta en l'assignatura d'estades formatives clíniques I, en l'activitat d'avaluació «diari reflexiu». Els valors i les actituds, el procés reflexiu, el dossier d'aprenentatge i la tutorització en són els eixos fonamentals.

Com a resultats principals, s'obté un sistema de categories de valors i actituds, i la rúbrica, que ha estat validada per experts.

4. Desenvolupament

a) Introducció

La finalitat d'aquesta comunicació és presentar els resultats obtinguts en el procés d'elaboració d'un sistema de categories de valors i actituds dels estudiants d'infermeria i la rúbrica d'avaluació del diari reflexiu.

Aquesta investigació es desenvolupa en el context de les estades formatives del bàtxelor en infermeria de la Universitat d'Andorra i té diversos eixos: els estudiants d'infermeria en el context d'estades formatives clíniques, els valors i les actituds que mostren a través del diari reflexiu del dossier d'aprenentatge i el seguiment i l'orientació per part del tutor.

b) Objectius

Objectiu general: Identificar les valors i les actituds que han de desenvolupar els estudiants d'infermeria durant les EFC i dissenyar un procés d'avaluació.

Objectiu 1: Dissenyar un sistema de categories de valors i actituds.

Objectiu 2: Conèixer si existeix una influència per part del tutor i de l'àmbit assistencial.

Objectiu 3: Dissenyar una eina d'avaluació de valors i actituds.

c) Metodologia

La metodologia utilitzada és qualitativa descriptiva, amb la finalitat d'explorar el comportament, els valors i les actituds que mostren els estudiants d'infermeria del bàtxelor durant les estades formatives, a través de l'anàlisi en profunditat de l'activitat «diari reflexiu».

La investigació es duu a terme durant el curs 2011-2012 i segueix les fases següents: (1) disseny del dossier d'aprenentatge: com a projecte educatiu, disposa del pla docent (competències, metodologia, activitats i criteris d'avaluació), que s'explica abans de l'inici de les estades formatives, tant als estudiants com als tutors acadèmics; (2) creació del sistema de

categories d'anàlisi en profunditat dels diaris reflexius, que relaciona alhora les categories, les actituds i els valors professionals, i (3) disseny i creació de la rúbrica «diari reflexiu» a partir dels resultats de l'anàlisi en profunditat dels diaris reflexius i de l'obtenció del sistema de categories de valors i actituds, que serveixen per a dissenyar els criteris i nivells d'assoliment de la rúbrica que es valida, de manera interna i externa, per experts.

Els recursos utilitzats per a dur a terme aquesta investigació són els següents: (1) tecnològics: l'ús de l'aula virtual com a eina de comunicació i treball entre l'estudiant i el tutor i (2) pedagògics: la guia del dossier d'aprenentatge i activitats, la rúbrica amb criteris objectius d'avaluació i seguiment.

d) Avaluació i resultats

L'avaluació del dossier d'aprenentatge implica una avaluació formativa, en base a la reflexió, permet avaluar de manera continuada i formativa, requereix una important inversió de temps, així com capacitat de diàleg, negociació i interacció. La reflexió permet a l'estudiant valorar el procés d'aprenentatge de la manera següent: (1) ser conscient de l'aprenentatge i l'evolució; (2) plantejar dubtes, (3) identificar els punts forts i febles, i (4) modificar i reorientar el procés.

En el cas del tutor, fa el seguiment mitjançant els espais de comunicació de l'aula virtual utilitzant la comunicació asíncrona. El tutor fa aquest seguiment de dues maneres: (1) valoració setmanal: es desplaça al centre o institució sanitària, on valora el procés d'aprenentatge de cada estudiant amb l'estudiant i el tutor professional, que també exerceix les funcions de tutorització, li proporciona oportunitats d'aprendre i l'avalua i (2) valoració diària: qualifica el diari reflexiu de cada estudiant a través del fòrum de l'estada. Aquesta qualificació és qualitativa i quantitativa, d'acord amb els criteris de la rúbrica de l'activitat. Aquest seguiment continuat per part del tutor permet individualitzar el seguiment del procés d'aprenentatge dels estudiants.

L'equilibri d'avaluació s'aconsegueix amb el plantejament del dossier d'aprenentatge, i en concret l'activitat «diari reflexiu», ja que té en compte: (1) la qualificació obtinguda de l'activitat com a suma de les qualificacions de la reflexió diària i com a valoració quantitativa; (2) la valoració del resultat s'aconsegueix a través de la rúbrica amb els criteris d'avaluació adients, i (3) la valoració positiva del progrés de l'estudiant al llarg de les estades formatives, que pot estar condicionat per la pràctica, la reflexió diària que se li encomana i també pel

seguiment del tutor, com a valoració qualitativa, que permet reforçar els aspectes positius, destacar els aspectes negatius i suggerir possibilitats de millora.

Els resultats que s'obtenen en aquesta investigació es relacionen amb els objectius plantejats:

En referència a l'objectiu 1, dissenyar un sistema de categories de valors i actituds, s'obté el resultat 1: sistema de categories de valors i actituds, que relaciona unitats de significació per a identificar contingut significatiu, les quals s'agrupen per categories, la relació entre categories i les actituds rellevants en la formació infermera, i la relació amb els valors professionals. Aquest sistema de categories permet analitzar de manera sistemàtica els valors i les actituds que presenten els estudiants a través de les reflexions a l'activitat «diari» amb una visió completa.

En referència a l'objectiu 2, conèixer si hi ha una influència per part del tutor i de l'àmbit assistencial, s'obtenen el resultat 2 (evolució de les reflexions) i el resultat 3 (estadística descriptiva segons el període i l'àmbit assistencial). Destaquem en diverses aportacions dels estudiants la importància del procés reflexiu. Considerem que l'activitat diari reflexiu ajuda a desenvolupar la reflexió envers el procés d'aprenentatge, que és condiciona pel recull de les evidències i el seguiment de la l'evolució mateixa. Alhora, el tutor acadèmic és indispensable per a l'acompanyament de l'estudiant: li potencia l'autonomia, li dissenya situacions d'aprenentatge i li dóna suport continuat.

En referència a l'objectiu 3 (dissenyar una eina d'avaluació de valors i actituds), s'obté el resultat 4 (rúbrica diari reflexiu, validada per experts). El procés de validació externa per experts consisteix a valorar tant els resultats d'aprenentatge (pertinença i importància), com els nivells d'assoliment de cada resultat (pertinença, gradació i comprensió). Les aportacions dels experts han estat incorporades a la rúbrica, fet que millora la qualitat i validesa de l'instrument.

e) Impacte / Sostenibilitat

L'impacte d'aquesta investigació en les assignatures d'estades formatives dels estudis del bàtxelor és rellevant pels motius següents: (1) a llarg termini millora l'adquisició d'actituds que contribueixen a perfeccionar el cuidatge amb qualitat, i a curt termini permet valorar els indicadors actitudinals (nivells), relacionats per curs acadèmic, que permetin assegurar l'adquisició i avaluació de les competències relacionades amb la infermeria; (2) la tutorització

permet aplicar la metodologia centrada en l'estudiant, i (3) l'ús del dossier d'aprenentatge permet recollir evidències i potencia l'autonomia de l'estudiant.

S'han dissenyat activitats rellevants, progressives i sostenibles en tots tres cursos.

f) Línies futures / Noves oportunitats

Es vol donar continuïtat a l'estudi de les actituds dels estudiants d'infermeria amb el disseny d'activitats per a treballar les actituds i la pràctica reflexiva.

Alhora, seria interessant continuar l'estudi, tant de manera transversal com longitudinal, de l'evolució de les actituds, així com la influència del tutor en el procés d'aprenentatge.

g) Conclusió

Arribem a les següents conclusions, tenint en compte els objectius de la investigació i els resultats obtinguts:

1) És important el treball dels valors i de les actituds, sobretot en les professions sanitàries, des dels estudis i mitjançant instruments de mesura i avaluació, com pot ser el sistema de categories que permet relacionar-ho amb les actituds i els valors que s'esperen dels estudiants.

2) El procés reflexiu afavoreix la comprensió de conceptes, de situacions i actuacions dels professionals. Les estades formatives es consideren una oportunitat idònia per a reflexionar i adonar-se de la pròpia actuació i evolució. Per això el dossier d'aprenentatge, com a eina pedagògica, afavoreix el recull d'evidències i la reflexió, permet al tutor orientar l'estudiant seguint la metodologia centrada en i avalua tant qualitativament com quantitativament i de manera continuada.

3) L'anàlisi en profunditat dels diaris dona una visió qualitativa, que observa l'evolució de les reflexions dels estudiants i el seguiment que en fa el tutor acadèmic, i una visió quantitativa mitjançant l'estadística descriptiva.

4) Les dades obtingudes de l'anàlisi permeten aconseguir uns criteris d'avaluació, impliquen el disseny d'una eina d'avaluació de valors i actituds, que s'ha considerat convenient validar de manera interna i externa. L'instrument validat permet aplicar els criteris objectivament,

plantejar noves situacions de reflexió, com ara per a l'avaluació, i alhora fa que l'estudiant pugui saber què s'espera de les seves intervencions i com serà avaluat.

5. Referències bibliogràfiques

ADELL, J.; SALES, A. (1999). *El profesor online: elementos para la definición de un nuevo rol docente*. Consultat el 7/5/2014 en <http://gte2.uib.es/edutec/sites/default/files/congresos/edutec99/paginas/105.html>.

AJZEN, I. (2005). «Attitudes and Personality Traits». En I. Ajzen (ed.) *Attitudes, Personality, and Behavior* (2a ed.), p. 1-23. Londres: McGraw-Hill International.

ALLPORT, G. W. (1935). «Attitudes». En C. Murchison (ed.), *Handbook of Social Psychology*, p. 798–844. Worcester: Clark University Press.

BARBERÀ, E. (2008). *El estilo e-portafolio*. Barcelona: UOC.

BARBERÀ, E.; DE MARTÍN, E. (2009). *Portafolio electrónico: aprender a evaluar el aprendizaje*. Barcelona: UOC.

BARRETT, H. C. (2000). «Create Your Own Electronic Portfolio. Using Off-the-Shelf Software to Showcase your own or Student Work». *Learning & Leading with Technology*, 27 (7), p. 14-21. Consultat el 29/10/2013 en <http://electronicportfolios.org/portfolios/LLwTApr00.pdf>.

BARRETT, H. C. (2006). *Authentic Assessment with Electronic Portfolios using Common software and web 2.0 Tools*. Consultat el 27/5/2014 en <http://electronicportfolios.com/web20.html>.

BARRETT, H. C. (2009). *Balancing 2 Faces of Eportfolios*. Consultat l'1/4/14 en <http://electronicportfolios.org/balance/>.

CAMBRIDGE, B.; CAMBRIDGE, D.; YANCEY, K. (2009). *Electronic Portfolios 2.0: Emergent Research on Implementation and Impact*. Sterling, Virgínia: Stylus Publishing.

CAMPBELL, D.; MELENYZER, B.; NETTLES, D.; WYMAN, R. (2011). *How to Develop a Professional Portfolio. Manual for Teachers*. Nova Jersey: Pearson.

Cebrián, M. (2011). «Supervisión con e-portafolios y su impacto en las reflexiones de los estudiantes en el Practicum. Estudio de caso». *Revista de Educación*, 354, p. 183-208. Consultat el 19/10/13 en http://www.revistaeducacion.educacion.es/re354/re354_08.pdf.

- COHEN, L.; MANION, L. (1990). *Métodos de investigación educativa*. Madrid: La Muralla.
- COLÉN, M. T.; GINÉ, N.; IMBERNON, F. (2006). *La carpeta de aprendizaje del alumno universitario*. Barcelona: Octaedro.
- Dewey, J. (1978). *Democracia y Escuela*. Buenos Aires: Losada.
- ESQUÉ, S.; GISBERT, M.; LARRAZ, V. (2014). «El uso del e-portafolios en las prácticas del Bàtxelor en Enfermería». *REDU: Revista de Docencia Universitaria*, 12 (1), 399-423. Consultat l'1/6/2014 en <http://www.red-u.net>.
- FARÍAS, G. M.; GARCÍA, M. (2007). «La reflexión personal y el aprendizaje basado en la experiencia mediante el desarrollo de un portafolio electrónico de evidencias». Conferencia Internacional en Tecnología e Innovación Educativa. REDIIEN'07. Monterrey, Mèxic. Consultat el 19/10/13 en http://www.ruv.itesm.mx/convenio/catedra/recursos/material/ci_08.pdf.
- FERNÁNDEZ, F. (2007). «La tutoría virtual en la teleformación». En J. Cabero i J. Barroso (coord.), *Posibilidades de la teleformación en el Espacio Europeo de la Educación Superior*, p. 47-67. Granada: Octaedro.
- GISBERT, M. (2002). «El nuevo rol del profesor en entornos tecnológicos». *Acción pedagógica*, 11 (1), 48-59. Consultat el 29/4/2014 en http://www.saber.ula.ve/bitstream/123456789/17053/1/art5_v11n1.pdf.
- GISBERT, M., CABERO, J. ;LLORENTE, M. C. (2007). «El papel del profesor y el estudiante en los entornos tecnológicos de formación». En J. Cabero (coord.), *Tecnología Educativa*, p. 263-280. Madrid: McGrawHill.
- LARRAZ, V. (2013). *La competència digital*. (Tesi doctoral). Consultat el 20/1/2014 en <http://www.tdx.cat/handle/10803/113431>.
- LLEIXÀ, M. (2008). *La tutoria virtual i la inserció laboral dels professionals d'infermeria*. (Tesi doctoral). Universitat Rovira i Virgili.
- MEDINA, J. L., JARAUTA, B.; IMBERNON, F. (2010). *La enseñanza reflexiva en la Educación Superior*. *Cuadernos de Docencia Universitaria*, 17. Barcelona: Octaedro.
- PÉREZ, A. (1990). «Comprender y enseñar a comprender. Reflexiones en torno al pensamiento de J. Elliott». En J. Elliott (1994). *La investigación-acción* (2ª ed.), p. 9-18. Madrid: Morata.

RAMIÓ, A. (2005). *Valores y actitudes profesionales. Estudio de la práctica profesional enfermera en Catalunya*. (Tesi doctoral). Consultat el 1/12/12 en <http://www.tdx.cat/handle/10803/2867>.

SALINAS, J.; PÉREZ, A.; DE BENITO, B. (2008). *Metodologías centradas en el alumno para el aprendizaje en red*. Madrid: Síntesis.

SAVICKAS, M. L.; NOTA, L.; ROSSIER, J.; DAUWALDER, J. P.; DUARTE, M. E.; GUICHARD, J.; SORESI, S.; VAN ESBROECK, R.; VAN VIANEN, A. E. M. (2009). «*Life Designing: A Paradigm for Career Construction in the 21st Century*». *Journal of Vocational Behavior*, 75 (3), p. 239-250.

TUR, G. (2013). *Projecte de portafoli electrònic amb eines de la web 2.0 als estudis de grau d'educació infantil de la Universitat de les Illes Balears a la seu d'Eivissa. Estudi de cas*. (Tesi doctoral). Consultat l'1/6/2014 en <http://www.tdx.cat/handle/10803/111339>.

VENINI, E. (1990). «*¿Quin tipus de preguntes fem als nostres alumnes?*». *Comunicació Educativa*, 1, p. 17-19. Consultat el 16/04/2014 en <http://www.publicacionsurv.cat/ojs/revistes/index.php/comeduc/article/view/61>.

LA REFLEXIÓ CONJUNTA EN LES PRÀCTIQUES COM A MECANISME DE VINCULACIÓ ENTRE UNIVERSITAT I ESCOLA

1. Universitat / Facultat

Universitat de Barcelona. Facultat d'Educació

2. Equip de treball / Contacte

Equip de treball : Colomina, Rosa; Colina, Carme; Clarà, Marc; Mauri, Teresa (responsable del projecte); Núñez, Teresa; Onrubia, Javier; Sayós, Rosa; Torras, Imma

Contacte: Teresa Mauri (teresamauri@ub.edu)

3. Resum

Aquesta innovació presenta una experiència de treball en el pràcticum de la formació inicial de mestres que aborda un dels seus reptes centrals: promoure una relació millor entre coneixement teòric i pràctic per part dels estudiants a partir de la col·laboració i el treball conjunt entre l'escola i la universitat.

Partint de la premissa, documentada en la literatura, que els processos de reflexió sobre la pràctica són els principals mecanismes per a aquesta integració dels diferents coneixements, la innovació comporta la posada en marxa d'un sistema articulat de diferents espais de reflexió conjunta sobre situacions de la pràctica en què participen, de diverses maneres, els estudiants, els seus mestres tutors i els seus tutors d'universitat al llarg dels diferents pràcticums del grau de Mestre d'educació primària.

4. Desenvolupament

a. Introducció

El pràcticum ha posat de relleu una desconexió entre la tasca de les escoles i la de la universitat en la formació dels futurs mestres. Sovint els tutors de l'escola i els de la universitat tenen representacions diferents de què és prioritari en aquesta preparació i dels coneixements en què caldria fonamentar-la. La polarització dels diferents tutors en una representació o una altra del que aquestes pràctiques signifiquen pot provocar dificultats i contradiccions en els estudiants a l'hora d'identificar què és fonamental en la seva formació en pràctiques, cosa que els impedeix treure'n tot el profit possible. En conseqüència, la falta d'articulació entre les

diferents formes de coneixement existents en aquests dos escenaris pot comprometre la funció rellevant de les pràctiques en la formació del professorat a causa, entre altres factors, de la falta d'alternatives en el tractament d'aquesta contradicció.

b. Objectius

En aquest projecte plantegem abordar aquesta problemàtica mitjançant la introducció de dos aspectes en el currículum de les pràctiques.

1. Articular sistemàticament processos de reflexió conjunta de situacions de la pràctica en el currículum de practiques per tal de promoure la integració entre el coneixement teòric i pràctic.
2. Generar espais de reflexió conjunta compartits en pla d'igualtat entre l'escola i la universitat a fi de promoure una col·laboració real en la formació inicial mitjançant la integració d'ambdós coneixements.

c. Metodologia

L'experiència se situa en les diferents assignatures que componen els diferents períodes de pràctiques dels estudiants de mestres i vertebrava la col·laboració entre escola i universitat entorn de la posada en marxa de diferents espais de reflexió conjunta sobre situacions de la pràctica que els estudiants identifiquen durant la seva estada a l'escola.

Aquesta experiència s'ha desenvolupat al llarg de tot un curs escolar i ha comportat dissenyar i desenvolupar tres espais de reflexió conjunta que hem anomenat Espai Escola (EE), Espai Universitat (EU) i Espai Compartit (EC). L'EE, el conformaven cada estudiant de pràctiques amb el seu mestre tutor de pràctiques al centre i es portava a terme a l'escola amb una periodicitat setmanal al llarg del pràcticum. Cada sessió tenia una duració mínima d'una mitja hora. L'EU era un espai col·lectiu i hi participaven un grup entre 12 i 15 estudiants repartits entre 6 o 7 escoles de pràctiques diferents i el seu tutor d'universitat; només tres d'aquestes escoles participaven en el projecte. Aquest espai es feia a la universitat amb una periodicitat setmanal i un nombre variable de sessions en funció de la duració de cada pràcticum. Cada sessió tenia una continuïtat entre una hora i una hora i mitja. L'EC implicava tots els mestres tutors de pràctiques de l'escola, els seus estudiants en pràctiques en el mateix període a l'escola i els seus tutors d'universitat. Tenia lloc a l'escola en un calendari i horari pactats entre tots els participants. El nombre de sessions depenia de la duració de cada pràcticum i tenia una periodicitat d'una sessió cada dues o tres setmanes. Cada sessió durava gairebé una hora.

Els participants han estat 27 estudiants distribuïts entre les diferents assignatures de pràcticum dels estudis del grau de mestre de primària de la Universitat de Barcelona, els seus

mestres tutors (28) i els seus tutors d'universitat (4). Els estudiants estaven repartits entre tres escoles de pràctiques de Barcelona i la seva rodalia. Cada escola va acollir estudiants de les diferents assignatures de pràctiques en els períodes establerts distribuïts durant el curs.

Les sessions dels diferents espais es dedicaven a reflexionar conjuntament sobre situacions de la pràctica amb les quals els estudiants s'havien trobat a l'escola o a l'aula de pràctiques i que els havien cridant l'atenció. En cada sessió es presentaven entre una o dues situacions per part de diversos estudiants. Prèviament a la presentació, l'estudiant informava el tutor de la situació seleccionada (EU i EC) i la narrava per escrit de la manera més descriptiva possible, en què havia de reflectir acuradament els fets sense interpretar-los.

En tots els espais, la reflexió conjunta seguia unes orientacions generals: es desenvolupava afavorint una participació dialogada i compartida, focalitzant la reflexió a comprendre en profunditat les situacions de la pràctica i potenciant l'ús integrat del coneixement teòric i pràctic per a portar-la a terme. Els tutors contribuïen a generar una dinàmica de reflexió fluida evitant que ningú monopolitzés la conversa i potenciant que tots els participants s'interpel·lessin obertament entre ells i prenguessin en consideració les aportacions dels altres.

d. Avaluació i resultats

La finalitat de l'avaluació de la innovació ha estat comprendre en profunditat el funcionament dels diferents aspectes de la innovació en el context de la relació universitat-escola en cada cas. Amb aquesta finalitat, s'ha intentat respondre les preguntes següents: *(a)* Quina és la dinàmica de funcionament dels diferents espais de reflexió conjunta?; *(b)* Els diferents espais han generat aprenentatge en relació a la competència reflexiva?; *(c)* De quina manera la innovació promou la relació entre universitat i escola en el pràcticum?

Per a la recopilació de dades d'avaluació s'han utilitzat aquests sistemes: *(I)* Entrevistes inicials i finals als participants en el projecte, *(II)* Focus grup amb els membres dels equips directius i els coordinadors del pràcticum de cada escola; *(III)* Un qüestionari per a estudiants. L'activitat de reflexió en els espais EC i EU ha estat enregistrada en vídeo i els estudiants han elaborat autoinformes.

Alguns resultats

1. Ha estat possible implementar els diferents espais de manera articulada i seguint una dinàmica de reflexió basada en orientacions generals compartides entre els participants en els diferents espais. Això suposa un avenç en la representació

- compartida del pràcticum i en la possibilitat de treball conjunt entre escola i universitat.
2. En relació als aprenentatges, tots els participants consideren que els diferents espais han estat llocs d'aprenentatge per als estudiants. Fan referència al fet que han après a reflexionar, a utilitzar una certa «metodologia» de reflexió de les situacions de la pràctica i a relacionar teoria i pràctica. També han progressat a l'hora d'identificar els criteris que guien l'actuació del mestre o els mestres en la pràctica. Així mateix han avançat en el domini de continguts sobre temàtiques concretes (p. ex., estratègies per a resoldre conflictes, la gestió del grup classe, atenció a la diversitat...). Els tutors d'escola i d'universitat també han après dels altres participants; en especial, a saber com ajudar a reflexionar i com contribuir a la formació inicial dels futurs mestres.
 3. Les dinàmiques d'interacció i participació en els diferents espais han resultat ser complementàries, mentre que, al mateix temps, s'ha vist com contribuïen d'una manera específica i diferenciada als aprenentatges dels estudiants en el pràcticum, especialment, a la relació teoria i pràctica. Això reforça la idea de la importància de la col·laboració entre universitat i escola en la formació inicial dels mestres.
 4. La gran majoria dels diferents participants declaren un grau de satisfacció «molt alt» per la participació en els diferents espais de reflexió conjunta. Tots han afirmat que participarien en una experiència similar si els fessin aquesta proposta en el futur.
 5. L'escola i la universitat s'han aproximat i han avançat a l'hora de compartir criteris i sistemes de treball conjunt en la formació de mestres; però també es mantenen algunes divergències en la forma d'aproximació professional i acadèmica a les situacions de la pràctica.

e. Impacte i sostenibilitat

Les escoles i la universitat declaren que és sostenible mantenir una organització articulada i facilitar la pràctica sistemàtica i continuada de la reflexió en tots tres espais. El suport institucional és del tot necessari. L'EC apareix com el més difícil d'organitzar, però també ha estat qualificat com a molt útil.

f. Línies futures / Noves oportunitats

Actualment estem treballant en «L'avaluació del coneixement pràctic en el pràcticum. Una proposta col·laborativa entre escola i universitat basada en la reflexió».

g. Conclusió

Com a conclusió, els espais semblen útils per a transformar l'actual contribució de l'escola i la universitat a la formació de mestres, de manera que totes dues institucions la considerin com una «empresa conjunta».

5. Referències bibliogràfiques

CLARÀ, M. (2014). «*What Is Reflection? Looking for Clarity in an Ambiguous Notion*». *Journal of Teacher Education*. *Journal of Teacher Education*, 66 (3), 261-271. <https://doi.org/10.1177/0022487114552028>.

COCHRAN-SMITH, M.; LYTLE, S. L. (1999). «*Relationships of Knowledge and Practice: Teacher Learning in Communities*». *Review of Research in Education*, 24, 249-305. [doi/pdf/10.3102/0091732X024001249](https://doi.org/10.3102/0091732X024001249)

GRIFFITHS, V. (2000). «*The Reflective Dimension in Teacher Education*». *International Journal of Educational Research*, 33 (5), 539-555. [https://dx.doi.org/10.1016/S0883-0355\(00\)00033-1](https://dx.doi.org/10.1016/S0883-0355(00)00033-1)

GROSSMAN, P.; COMPTON, C.; IGRA, D.; RONFELDT, M.; SHAHAN, E.; WILLIAMSON, P. (2009). «*Teaching Practice: A Cross-Professional Perspective*». *Teachers College Record*, 111 (9), 2055–2100. Teachers College, Columbia University

HARFORD, J.; MACRUAIRC, G. (2008). «*Engaging Student Teachers in Meaningful Reflective Practice*». *Teaching and Teacher Education*, 24, 1884-1892. DOI:10.1016/j.tate.2008.02.010

KORTHAGEN, F. A. J. (2010). «*How Teacher Education can Make a Difference*». *Journal of Education for Teaching: International Research and Pedagogy*, 36 (4), p. 407-423. <http://dx.doi.org/10.1080/02607476.2010.513854>

MAURI, T.; CLARÀ, M.; COLOMINA, R.; ONRUBIA, J. (2016). «*Educational Assistance to Improve Reflective Practice among Student Teachers*». *Electronic Journal of Research in Educational Psychology*, 14 (39), p. 287-309. <http://dx.doi.org/10.14204/ejrep.39.15070>

MAURI, T.; ONRUBIA, J.; COLOMINA, R.; CLARÀ, M. (2016). «Espais de formació compartida entre escola i universitat durant el pràcticum». *Guix*, 429, 12-17.

SCHÖN, D. A. (1983). *The Reflective Practitioner. How Professionals Think in Action*. New York: Basic Books.

ZIECHNER, K. (2010). «*Rethinking the Connections between Campus Courses and Field Experiences in College and University-Based Teacher Education*». *Journal of Teacher Education*, 61 (1-2), 89-99. DOI: 10.1177/0022487109347671.